

گزارش کوتاه

ارتباط ویژگی‌های فردی و خانوادگی با گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر

حمید آسایش^۱، مصطفی قربانی^{۲*}، دکتر هادی سالاری^۳، مرتضی منصوریان^۴، رویا صفری^۵

۱- عضو هیأت علمی دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی گرگان. ۲- عضو هیأت علمی گروه پزشکی اجتماعی دانشگاه علوم پزشکی گرگان و دانشجوی دکتری اپیدمیولوژی دانشگاه علوم پزشکی تهران. ۳- استادیار گروه نورولوژی و روانپزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گرگان. ۴- دانشجوی دکتری آموزش بهداشت دانشگاه علوم پزشکی ایلام. ۵- دانشجوی کارشناسی ارشد اپیدمیولوژی دانشگاه علوم پزشکی تهران.

چکیده

زمینه و هدف: سوء مصرف مواد مخدر یکی از معضلات و نگرانی‌های عمده جهان امروز است و از آنجا که برخی از این عوامل مؤثر فردی و خانوادگی قابلیت تغییر و اصلاح دارند؛ با شناخت آنها می‌توان برنامه‌های پیشگیرانه مؤثرتر و مبتنی بر شواهد طراحی و اجرا کرد. این مطالعه با هدف تعیین ارتباط ویژگی‌های فردی و خانوادگی و گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر در معنادین خود معرف مراجعه کننده به کلینیک ترک اعتیاد مرکز آموزشی درمانی ۵ آذر گرگان اجرا گردید.

روش بررسی: این مطالعه مورد شاهده روی ۱۲۰ معناد مراجعه کننده به کلینیک ترک اعتیاد مرکز آموزشی درمانی پنجم آذر گرگان به عنوان گروه مورد و ۱۲۰ نفر همسان شده از نظر سن و جنس به عنوان گروه شاهد طی سال ۱۳۸۷ انجام شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه توأم با مصاحبه بود. از آزمون کای اسکوئر و تی مستقل برای تجزیه و تحلیل روابط بین متغیرها استفاده شد.

یافته‌ها: براساس یافته‌های این مطالعه، داشتن تحصیلات دبیرستانی ($OR=1/78-12/02$ ، $95\%CI: 1/78-12/02$) و دیپلم ($OR=4/09-5/0$ ، $95\%CI: 4/09-5/0$)، شانس گرایش به مواد مخدر را نسبت به تحصیلات دانشگاهی افزایش داد. داشتن دوست یا دوستان معناد شانس گرایش فرد به سوء مصرف مواد را $7/32$ برابر ($OR=7/32$ ، $95\%CI: 4/09-13/13$) و سابقه سیگاری بودن فرد در گذشته یا حال شانس گرایش به مواد مخدر را $12/35$ برابر ($OR=12/35$ ، $95\%CI: 6/65-22/93$) افزایش داده است. همچنین افراد دارای شغل دائم نسبت به افرادی که شغل موقت داشتند؛ شانس کمتری ($OR=0/109$ ، $95\%CI: 6/65-22/93$) برای گرایش به مواد مخدر داشتند.

نتیجه‌گیری: این مطالعه نشان داد که اعتیاد دوستان، مصرف سیگار، تحصیلات پایین و بیکاری در گرایش به مواد مخدر مؤثر می‌باشد؛ لذا اقداماتی برنامه‌ریزی شده برای کاهش این گونه عوامل خطر در بین افراد جامعه به ویژه جوانان، توسط خانواده و مسئولین جامعه ضروری است.

کلید واژه‌ها: سوء مصرف مواد مخدر، اعتیاد، تحصیلات، شغل

* نویسنده مسؤول: مصطفی قربانی، پست الکترونیکی: qorbani@goums.ac.ir

نشانی: گرگان، دانشگاه علوم پزشکی گلستان (بنیاد فلسفی)، دانشکده پزشکی، تلفن: داخلی ۲۸۴ - ۴۴۲۱۶۵۳ (۰۱۷۱)، نمابر: ۴۴۲۱۶۵۶
وصول مقاله: ۸۸/۶/۲، اصلاح نهایی: ۸۹/۵/۱۳، پذیرش مقاله: ۸۹/۵/۲۵

مقدمه

سوء استفاده از مواد مخدر از مشکلات بزرگ پزشکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشد (۱ و ۲). با وجود عدم مقبولیت مصرف مواد افیونی از نظر اجتماعی، طبقات مختلف افراد با این مسأله به صورت جدی درگیر می‌باشند (۳ و ۴). به طوری که سلامت فرد، خانواده و جامعه را به خطر می‌اندازد و همچنین موجب انحطاط روانی و اخلاقی فردی می‌شود (۴). علی‌رغم این که همواره از نقش عوامل و ویژگی‌های فردی و خانوادگی در شروع و تداوم گرایش به مواد مخدر در مطالعات مختلف بحث می‌شود؛ ولی میزان تاثیر هر یک از این عوامل در گرایش فرد به سوء مصرف مواد نامشخص است. این مطالعه با هدف تعیین ارتباط ویژگی‌های فردی و خانوادگی و گرایش افراد به سوء مصرف مواد مخدر در معتادین خود معرف مراجعه کننده به کلینیک ترک اعتیاد مرکز آموزشی درمانی ۵ آذر گرگان اجرا گردید.

روش بررسی

این مطالعه مورد شاهدهی روی ۱۲۰ معتاد مراجعه کننده به کلینیک ترک اعتیاد مرکز آموزشی درمانی پنجم آذر، انتخاب شده به روش نمونه گیری تصادفی منظم به عنوان گروه مورد و ۱۲۰ فرد غیرمعتاد همسان شده از نظر سن و جنس

مراجعه کننده به کلینیک چشم پزشکی مرکز آموزشی درمانی پنجم آذر به عنوان گروه شاهد طی سال ۱۳۸۷ انجام شد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای مشتمل بر دویخش اطلاعات جمعیت شناختی و سؤالات مربوط به سوء مصرف مواد مخدر بود. اعتبار محتوایی این پرسشنامه توسط چند تن از روانپزشکان و روانپرستاران تأیید گردید و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ (۰/۷۸) تعیین شد. داده‌ها توسط نرم افزار آماری SPSS 11.5 و با استفاده از آزمون رگرسیون لجستیک تجزیه و تحلیل شدند. نتایج این آزمون به صورت نسبت شانس خام و تطبیق شده و فاصله اطمینان ۹۵ درصد بیان گردید. سطح معنی داری آزمون کمتر از ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

۱۰۷ نفر (۸۹/۲ درصد) از گروه مورد و شاهد مرد بودند. میانگین سن افراد مورد و شاهد به ترتیب ۳۴/۲ و ۳۴/۳۷ سال بود. بین دو گروه از لحاظ سن و جنس اختلاف آماری معنی داری دیده نشد. یافته‌های حاصل مدل چند متغیره رگرسیون لجستیک در جدول یک آمده است. اختلاف بین دو گروه از نظر وضعیت شغل و تحصیلات از لحاظ آماری معنی دار بود ($P < 0/01$) (جدول یک).

جدول ۱: ارتباط بین متغیرهای مستقل و گرایش به مواد مخدر در مدل تک متغیره و چندمتغیره رگرسیون لجستیک

متغیر	گروه مورد (تعداد (درصد))		گروه شاهد (تعداد (درصد))		مدل تک متغیره		مدل چند متغیره	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	OR	95% CI	OR	95% CI
تحصیلات	بیسواد	۲۲ (۱۸/۳۴)	۹ (۷/۶)	۱/۴۴	۰/۵۸ - ۳/۶۵	۳/۳۷	۰/۹۱۹ - ۱۲/۴۱	
	ابتدایی	۳۹ (۳۲/۵۴)	۲۳ (۱۹/۵)	۲/۴۴	۰/۴۱ - ۱۴/۴۷	۲/۴۷	۰/۰۶۴ - ۹۶/۳۷	
	راهنمایی	۳ (۲/۵)	۳ (۲/۵)	۰/۶۳۱	۰/۲۱ - ۱/۸۹	۱/۱۶	۰/۲۵۲ - ۵/۳۳	
	دبیرستان	۳۱ (۲۵/۸)	۸ (۶/۸)	۴/۶۳ *	۱/۷۸ - ۱۲/۰۲	۱۰/۱۲ *	۲/۴۷ - ۴۱/۴۲	
	دیپلم	۱۹ (۱۵/۸)	۳۶ (۳۰/۵)	۱۵/۵۸ *	۴/۹ - ۵۰	۸/۴۱ *	۱/۵۱ - ۴۴/۷۳	
دانشگاهی	۶ (۵)	۳۹ (۳۳/۱)	۱	-	۱	-		
شغل	کار دائم	۲۱ (۱۷/۵)	۴۹ (۴۱/۵)	۰/۱۰۹ *	۰/۰۵ - ۰/۲۲	۰/۲۱۹ *	۰/۰۸۲ - ۰/۵۸۵	
	کار موقت	۷۱ (۵۹/۲)	۱۸ (۱۵/۳)	۲/۴۴	۰/۴۱ - ۱۴/۴۷	۱/۱۶	۰/۲۵۲ - ۵/۳۳	
	بازنشسته	۰ (۰)	۷ (۵/۹)	۰/۴۶۳	۰/۲۱ - ۰/۹۷	۰/۳۶۵	۰/۱۱۸ - ۱/۲۵	
	محصل	۳ (۲/۵)	۱۷ (۱۴/۴)	۲/۴۲	۰/۶۴ - ۹/۱۷	۲/۱۳	۰/۳۵۴ - ۱۲/۸۲۴	
بیکار	۲۵ (۲۰/۸)	۲۷ (۲۲/۹)	۱	-	۱	-		
مصرف سیگار توسط فرد					۱۲/۳۵ *	۶/۶۵ - ۲۲/۹۳	۷/۵۳ *	۳/۳۴ - ۱۷/۰۷
مصرف مواد مخدر در دوستان					۷/۳۳ *	۴/۰۹ - ۱۳/۱۳	۵/۵۵ *	۲/۰۴ - ۱۵/۱۲
مصرف مواد مخدر در خانواده					۰/۹۷	۰/۵۵ - ۱/۷۱	-	-
مصرف دخانیات در خانواده					۱/۰۸	۰/۶۴ - ۱/۸۴	-	-
سابقه اخراج از مدرسه					۰/۷۱۹	۰/۲۴ - ۲/۰۹	-	-

* معنی دار در سطح ۰/۰۵

پیشنهاددهنده مواد مخدر بوده‌اند و فقط ۴/۰ درصد از نمونه‌ها بدون پیشنهاد اقدام به سوء مصرف مواد افیونی کرده بودند (۷). مطالعه Nurco و همکاران در سال ۱۹۹۸ در بین معتادان به مواد مخدر در شهر بالتیمور امریکا، نیز وجود دوستان همسال دارای رفتارهای اجتماعی نابهنجار را در گرایش به مواد مخدر مورد تأیید قرار داده است (۸). مطالعه Sussman و همکاران روی دو جامعه آمریکا و روسیه نشان داد که در میان عوامل اجتماعی - درون فردی سوء مصرف مواد مخدر در دوستان و سوء مصرف مواد مخدر در خانواده همبستگی مثبتی با گرایش فرد به اعتیاد دارد (۹).

در مطالعه حاضر مصرف سیگار به طور معنی‌داری شانس گرایش به مواد را افزایش داده است. این یافته‌ها با نتایج مطالعه مولوی و رسولزاده هم‌خوانی داشت. در مطالعه مولوی مصرف سیگار در بین گروه مورد ۸۴ درصد و در بین گروه شاهد ۱۶ درصد به دست آمد (۵). همچنین نتایج مطالعه Sussman در مورد همبستگی مثبت بین مصرف سیگار در ماه گذشته و گرایش به اعتیاد هم‌خوان با نتایج مطالعه فعلی بود (۹). در بین عوامل خانوادگی، مصرف مواد مخدر و سیگار (دخانیات) در بین اعضای خانواده در هر دو گروه تقریباً یکسان بود و از نظر آماری نیز اختلاف معنی‌داری بین دو گروه مورد و شاهد مشاهده نشد. در حالی که در مطالعه اعظمی و همکاران بین سابقه مثبت خانوادگی از نظر مصرف مواد اعتیادآور و گرایش به مواد مخدر ارتباط معنی‌داری یافت شد (۱۰). در مطالعه مولوی و رسولزاده گرایش به مواد مخدر در خانواده افراد گروه معتاد و غیرمعتاد به ترتیب ۸۵ درصد و ۱۵ درصد وجود داشت و این اختلاف از نظر آماری معنی‌دار بود (۵). Kardia و همکاران نیز اعتیاد والدین را از عوامل پیش‌بینی‌کننده گرایش و وابستگی به مواد معرفی کردند (۱۱). نتایج مطالعه Coviello و همکاران نیز در مورد افزایش خطر اعتیاد در صورت وجود سوء مصرف مواد در یکی از اعضای خانواده با نتایج مطالعه ما هم‌خوانی داشت (۱۲).

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد که اعتیاد دوستان، مصرف سیگار، تحصیلات پایین و بیکاری در گرایش به مواد مخدر مؤثر است. لذا اقدامات برنامه‌ریزی شده برای کاهش این

از نظر سابقه اخراج از مدرسه و مصرف دخانیات در خانواده اختلاف معنی‌داری بین دو گروه مورد و شاهد مشاهده نشد. اختلاف دو گروه از نظر سابقه مصرف سیگار و مصرف مواد در دوستان از لحاظ آماری معنی‌دار بود ($P < 0/05$). بدین صورت که مصرف مواد در دوستان شانس گرایش فرد به مواد مخدر را ۷/۳۳ برابر ($95\%CI: 4/09-13/13$) و مصرف سیگار توسط فرد شانس گرایش فرد به مواد مخدر را ۱۲/۳۵ برابر ($95\%CI: 6/65-22/93$) در مدل تک‌متغیره علاوه بر مصرف سیگار توسط فرد و مصرف مواد دوستان، داشتن شغل دائم نسبت به موقت گرایش به مواد مخدر را کاهش داد ($OR=0/109, 95\%CI: 6/65-22/93$). همچنین دارا بودن تحصیلات دبیرستانی ($OR=4/63, 95\%CI: 1/78-12/02$) و دیپلم ($OR=15/58, 95\%CI: 4/09-50$) شانس گرایش به مواد را نسبت به تحصیلات دانشگاهی افزایش داد.

بحث

نتایج این مطالعه نشان داد که عدم اعتیاد در بین دوستان، سیگاری نبودن، داشتن شغل دائم و تحصیلات دانشگاهی شانس گرایش به مواد مخدر را کاهش می‌دهد.

در مطالعه حاضر از نظر سابقه اخراج از مدرسه تفاوتی بین نمونه‌های گروه مورد (۵/۶ درصد) و شاهد (۷/۶ درصد) وجود نداشت. در حالی که در مطالعه مولوی و رسولزاده در بین جوانان شهر اردبیل بین مردود شدن به عنوان شاخصی برای شکست تحصیلی در گروه معتادین و گروه شاهد اختلاف معنی‌دار وجود داشت و شکست تحصیلی عامل پیش‌بینی‌کننده گرایش به مواد مخدر گزارش شد (۵).

۷۹ درصد از معتادین مطالعه حاضر دوستانی با سوء مصرف مواد مخدر داشتند و این در حالی است که این رقم در نمونه‌های گروه شاهد ۳۳/۹ درصد با اختلاف آماری معنی‌دار بود و می‌توان نتیجه گرفت که داشتن دوستان مصرف‌کننده مواد اعتیادآور و معاشرت با آنان؛ در آینده شانس گرایش فرد به سوء مصرف مواد مخدر را به میزان قابل توجهی می‌افزاید. در همین راستا کلدی داشتن دوستان و همکاران معتاد، طرد شدن از سوی خانواده و از دست دادن پایگاه اجتماعی را در گرایش به مواد مؤثر دانست (۶). در مطالعه فروغی دوستان خارج از مدرسه و همکاران در ۶۶ درصد موارد مشوق و

دانشگاه علوم پزشکی گلستان محترم کمال تشکر را داریم و همچنین از شرکت کنندگان در این مطالعه و همکاران کلینیک ترک اعتیاد بیمارستان پنجم آذر گرگان به ویژه آقای صفرمنگوش سپاسگزاری می‌کنیم.

عوامل خطر در بین افراد جامعه به ویژه جوانان، توسط خانواده و مسئولین جامعه ضروری است.

تشکر و قدردانی

این مقاله حاصل طرح تحقیقاتی (شماره ۷۲۴۶) مصوب معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی گلستان بود. بدین وسیله از کارکنان محترم معاونت تحقیقات و فناوری

References

1. Navidian A, Davachi A, Bashar Doost N. [Study of personality traits among opiate addicts in rehabilitation center in Zahedan]. Hakim Research Journal. 2002; 5(1): 17-22. [Article in Persian]
2. Afghah S, Khalilian AR. [Survey of factors related to opioid dependency in Mazandaran province]. Journal of Mazandaran University of Medical Sciences. 1996;6(12):29-35. [Article in Persian]
3. Siyam Sh. [Drug abuse prevalence between male students of different universities in Rasht in 2005]. Zahedan Journal of Research in Medical Sciences, (Tabib-e-sharh). 2007;8(4):279-85. [Article in Persian]
4. Parvizi S, Ahmadi F, Nikbakht Nasr Abadi AR. [Adolescent's perspective on addiction: A qualitative study]. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology (Andeesheh Va Raftar) 2005;10(39): 250-7. [Article in Persian]
5. Moulavi P, Rasoulzadeh B. [A Study of the factors of drug abusetendency in the yonng population of the city of Ardabil]. The Quarterly Journal of Fundamentals of Mental Health. 2004; 6(21-22): 49-55. [Article in Persian]
6. Kaldi AR. The role of internal and external locus of control in relapse of addiction in occupational therapy camp of Zanjan. Social Welfare Quarterly. 2003 Fall; 3(9):307-31.
7. Foroughi S. [Aligoudarz township self introduced addicts, characteristics]. Journal of Lorestan University of Medical and Health Services (Yafteh). 2003 Spring;5(16):57-62. [Article in Persian]
8. Nurco DN, Kinlock TW, O'Grady KE, Hanlon TE. Differential contributions of family and peer factors to the etiology of narcotic addiction. Drug Alcohol Depend. 1998 Aug; 51(3):229-37.
9. Sussman S, Gunning M, Lisha NE, Rohrbach LA, Kniazev V, Masagutov R. Concurrent predictors of drug use consequences among U.S. and Russian adolescents. Salud Drogas. 2009; 9(2):129-48.
10. Azami A, Mohammadi MA, Masoomi R. Tendency to narcotics among people over ten years of age in Ardabil Province, 2002. Journal of Ardabil University of Medical and Health Services. 2005; 5(1):16-21. [Article in Persian]
11. Kardia SL, Pomerleau CS, Rozek LS, Marks JL. Association of parental smoking history with nicotine dependence, smoking rate, and psychological cofactors in adult smokers. Addict Behav. 2003 Oct;28(8):1447-52.
12. Coviello DM, Alterman AI, Cacciola JS, Rutherford MJ, Zanis DA. The role of family history in addiction severity and treatment response. J Subst Abuse Treat. 2004 Jan;26(1):303-13.